

Հաստատում եմ՝
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Բոբոխյան

12.05.2026

ԿԱՐԾԻՔ

ԻԲ.00.01 «Սոցիոլոգիական հետազոտությունների մեթոդաբանություն, տեսություններ, սոցիալական տեխնոլոգիաներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Գայանե Միխայելի Հարությունյանի «Սոցիալական շարժումներն արդի հայաստանյան հասարակությունում (սոցիոլոգիական վերլուծություն)»

ատենախոսության մասին

Գայանե Հարությունյանի ներկայացրած ատենախոսությունը նվիրված է սոցիալական շարժումների՝ որպես արդի հասարակությունների առանցքային դինամիկ երևույթի համակողմանի սոցիոլոգիական ուսումնասիրությանը՝ կենտրոնանալով հատկապես հայաստանյան հետանկախության իրականության վրա: Աշխատանքը պատկանում է այն թեմատիկ դաշտին, որը վերջին տասնամյակներում դարձել է սոցիոլոգիական և քաղաքական գիտությունների կարևորագույն ուղղություններից մեկը, սակայն հայկական գիտական միջավայրում շարունակում է մնալ համեմատաբար քիչ ուսումնասիրված: Այս իմաստով ատենախոսությունը ոչ միայն արդիական է, այլև լրացնում է տեսական և էմպիրիկ նշանակալի բաց՝ առաջարկելով սոցիալական շարժումների համակարգային վերլուծություն տեղական համատեքստում:

Աշխատանքի ներածությունն արդեն իսկ մատնանշում է հետազոտության գիտական լրջությունն ու կառուցվածքային հստակությունը: Հեղինակը ձևակերպում է սոցիալական շարժումները որպես հասարակության կառավարման երկբևեռ մոդելի կարևոր բաղադրիչ՝ ընդգծելով, որ քաղաքացիական ակտիվությունը և պետական կառույցները փոխկապակցված են նույն սոցիալական գործընթացների մեջ: Միննույն ժամանակ նա ցույց է տալիս, որ հետխորհրդային Հայաստանի պայմաններում այս փոխազդեցությունը հաճախ հակասական է, քանի որ մի կողմից ձևավորվում են նոր քաղաքացիական պրակտիկաներ, իսկ մյուս կողմից պահպանվում են ինստիտուցիոնալ հին մեխանիզմներ: Այս հակասությունն էլ դառնում է հետազոտության առանցքային մեկնակետերից մեկը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը ներկայացնում է սոցիալական շարժումների ուսումնասիրման տեսամեթոդաբանական հիմքերը և ընդգրկում է տեսական լայն դաշտ: Հեղինակը հետևողականորեն անդրադառնում է սոցիալական շարժումների սահմանման, կառուցվածքի, գործառույթների և դինամիկայի հիմնախնդիրներին՝ ներգրավելով ինչպես դասական, այնպես էլ ժամանակակից սոցիոլոգիական մտածողության ներկայացուցիչների մոտեցումները: Այս գլուխը ցույց է տալիս հեղինակի տեսական բարձր պատրաստվածությունը և գիտական գրականության լայն իմացությունը: Հատկապես կարևոր է այն հանգամանքը, որ սոցիալական շարժումների սահմանման բազմազանության պայմաններում հեղինակը փորձում է ոչ միայն վերարտադրել առկա մոտեցումները, այլ նաև դրանք համադրել և առաջարկել իր սեփական սահմանումը, որը հարմարեցված է հայաստանյան իրականությանը:

Այնուամենայնիվ, հենց այս գլուխն է, որ որոշակիորեն բացահայտում է աշխատանքի կառուցվածքային խնդիրներից մեկը: Տեսական նյութի ծավալը երբեմն չափազանց մեծ է, և առանձին հատվածներում այն ստանում է նկարագրական բնույթ՝ թույլ տեղ թողնելով հեղինակի ինքնուրույն վերլուծական դիրքորոշման հստակ ձևակերպման համար: Թեև ներկայացված տեսական շրջանակը լայն է և հիմնավոր,

որոշ դեպքերում այն կարելի էր ավելի խտացնել՝ կենտրոնանալով այն մոտեցումների վրա, որոնք առավել անմիջականորեն առնչվում են հետազոտության էմպիրիկ մասին:

Երկրորդ գլուխը, որը նվիրված է արդի հայաստանյան հասարակությունում սոցիալական շարժումների էմպիրիկ ուսումնասիրությանը, ատենախոսության ամենաարժեքավոր հատվածներից է: Այստեղ հեղինակը կիրառում է դեպքի ուսումնասիրության մեթոդաբանություն՝ վերլուծելով կոնկրետ շարժումներ, այդ թվում՝ ֆեմինիստական, ուրբանիստական և էկոլոգիական նախաձեռնություններ: Այս ընտրությունը թույլ է տալիս ցույց տալ սոցիալական շարժումների բազմազանությունը և դրանց գործառման տարբեր տրամաբանությունները: Հեղինակը հաջողությամբ համադրում է որակական տվյալները (խորին հարցազրույցներ, նարրատիվ նյութեր, փաստաթղթերի վերլուծություն) և երկրորդային քանակական տվյալները՝ փորձելով բացահայտել շարժումների առաջացման, զարգացման և արդյունավետության պայմանները:

Այս բաժնի կարևոր առավելությունն այն է, որ հեղինակը չի սահմանափակվում դեպքերի նկարագրությամբ, այլ ձգտում է վերլուծել դրանց ներքին կառուցվածքը, մոբիլիզացիոն մեխանիզմները և արտաքին սահմանափակումները: Արդյունքում ձևակերպվում են մի շարք ընդհանրացումներ, որոնք վերաբերում են սոցիալական շարժումների կոմպենսատոր գործառույթին, դրանց «ֆրագմենտար» բնույթին և հաջողության պայմաններին: Սակայն այստեղ ևս նկատվում են որոշակի թերություններ: Էմպիրիկ նյութի ներկայացումը երբեմն ունի ավելի շատ նկարագրական, քան վերլուծական բնույթ, և կարելի էր այն ավելի համակարգված ներկայացնել՝ կիրառելով համեմատական մոտեցումներ կամ տեսական մոդելներ, որոնք կուժեղացնեին արդյունքների ընդհանրացման աստիճանը:

Ատենախոսության գիտական նորույթը բազմաշերտ է և արտահայտվում է ինչպես տեսական, այնպես էլ էմպիրիկ մակարդակներում: Հեղինակը ոչ միայն

վերանայում է սոցիալական շարժումների դասական տեսությունները, այլ նաև առաջարկում է նոր հասկացություններ և մեկնաբանություններ, որոնք ուղղված են հայաստանյան իրականության բացատրությանը: Հատկապես հետաքրքիր է «Ֆրագմենտար սոցիալական շարժման» գաղափարը, որը բնութագրում է շարժումների անկայունությունը և ոչ հետևողական զարգացումը: Միաժամանակ, աշխատանքում ձևակերպվում են սոցիալական շարժումների հաջողության պայմանները՝ ընդգծելով նպատակադրման, ներքին համերաշխության, կազմակերպչական կարողությունների և սոցիալական համատեքստի նշանակությունը:

Չնայած աշխատանքի ակնհայտ արժանիքներին, այն ունի նաև որոշ թերություններ, որոնք բնորոշ են նման ծավալուն հետազոտություններին:

Առաջին և ամենակարևոր դիտարկումը վերաբերում է տեսական բաժնի չափազանց մեծ ծավալին և որոշ դեպքերում նկարագրական բնույթին:

Մասնավորապես, 1-ին գլխում, սոցիալական շարժումների սահմանման շուրջ քննարկումները հաճախ վերածվում են գրականության վերարտադրության՝ առանց բավարար վերլուծական ինտեգրման: Օրինակ, 1.1 ենթագլխում (էջեր 15–28) ներկայացվում են տարբեր հեղինակների մոտեցումները, սակայն այդ մոտեցումների միջև տեսական տարբերությունները և դրանց կիրառելիությունը հայաստանյան համատեքստում միշտ չեն համակարգվում: Նույնը կարելի է ասել տարբեր սահմանումների վերաբերյալ, որոնք հաջորդում են միմյանց առանց համադրական սինթեզի: Արդյունքում ընթերցողը ստանում է հարուստ, բայց երբեմն չկառուցված տեսական դաշտ:

Տեսական նյութի ծանրաբեռնվածությունն առավել ընդգծվում է նաև 1.2 ենթագլխում (էջեր 29–36), որտեղ սոցիալական շարժումների կառուցվածքային տարրերը՝ արժեքներ, նորմեր, փոխադարձ սպասելիքներ և այլն, ներկայացվում են բավական մանրամասն, սակայն որոշ հատվածներում կրկնվում են նույն գաղափարները տարբեր ձևակերպումներով: Օրինակ, արժեքների և նորմերի մասին

քննարկումները կրկնաբար շեշտադրում են շարժման նպատակային բնույթը՝ առանց նոր վերլուծական շերտ ավելացնելու: Այս հանգամանքը ցույց է տալիս, որ տեքստը կարիք ունի խտացման և կառուցվածքային վերախմբագրման:

Երկրորդ կարևոր թերությունը վերաբերում է կոնցեպտուալ նորույթների ոչ լիարժեք տեսական հիմնավորմանը: Թեև հեղինակը առաջարկում է «ֆրագմենտար սոցիալական շարժման» հասկացությունը (տես համապատասխան դրույթները՝ ներածությունում և հետագա բաժիններում), այդ հասկացությունը չի տեղադրվում միջազգային գիտական դիսկուրսի մեջ բավարար խորությամբ: Օրինակ, այն կարելի էր համադրել սոցիալական շարժումների «loose networks», «weak mobilization» կամ «episodic contention» հասկացությունների հետ: Արդյունքում նորույթը ներկայացվում է հիմնականում էմպիրիկ դիտարկումների հիման վրա, այլ ոչ թե լիարժեք տեսական կոնցեպտուալիզացիայի:

Երրորդ խնդիրը վերաբերում է մեթոդաբանական հստակեցման աստիճանին: Թեև հեղինակը նշում է, որ կիրառվել են խորին հարցազրույցներ և նարրատիվ մեթոդներ (տես ներածություն, ինչպես նաև էջեր 73–76 հատվածը, որտեղ ներկայացվում է հետազոտության ծրագիրը), այդ մեթոդների կիրառման ընթացքը, ընտրանքի ձևավորման տրամաբանությունը և տվյալների վերլուծության կոնկրետ քայլերը միշտ չէ, որ մանրամասն բացատրված են: Օրինակ, պարզ չէ հարցազրույցների քանակը, ընտրության չափանիշները և վերլուծության կողավորման մեխանիզմները, ինչը կարող էր բարձրացնել հետազոտության մեթոդաբանական թափանցիկությունը:

Չորրորդ դիտարկումը վերաբերում է էմպիրիկ մասի կառուցվածքին և վերլուծական խորությանը: Երկրորդ գլխում, որտեղ ներկայացվում են կոնկրետ դեպքեր՝ ֆեմինիստական, ուրբանիստական և էկոլոգիական շարժումներ, նյութը հաճախ ներկայացվում է նկարագրական ձևով: Օրինակ, «Աֆրիկյանների ակումբի շենքի պահպանության» դեպքի վերլուծության մեջ (էջեր 101–118) մանրամասն նկարագրվում է շարժման ընթացքը, սակայն համեմատական վերլուծությունը այլ

շարժումների հետ սահմանափակ է: Նմանապես, Թոչկանի ջրվեժի դեպքը (էջեր 119–130) ներկայացվում է հարուստ փաստագրությամբ, սակայն դրա հիման վրա ընդհանրացումները միշտ չեն հստակ կառուցվում տեսական մոդելի շրջանակում:

Հինգերորդ կարևոր թերությունը վերաբերում է տեսության և էմպիրիայի միջև կապի ոչ լիարժեք ինտեգրմանը: Թեև տեսական մասում ներկայացված են բազմաթիվ մոտեցումներ, դրանցից միայն մի մասն է կիրառվում էմպիրիկ վերլուծության մեջ: Օրինակ, ռեսուրսների մոբիլիզացիայի կամ քաղաքական հնարավորությունների տեսությունները ներկայացված են տեսականորեն, սակայն դրանց կոնկրետ կիրառումը հայաստանյան դեպքերի վրա սահմանափակ է: Սա ստեղծում է որոշակի խզում տեսական և գործնական մակարդակների միջև:

Վեցերորդը՝ լեզվական և խմբագրական բնույթի թերություններն են:

Աշխատանքի տարբեր հատվածներում նկատվում են կրկնություններ, երբեմն երկար և բարդ նախադասություններ, որոնք դժվարացնում են ընթերցումը: Օրինակ, էջեր 21–28 հատվածում նույն գաղափարը՝ սոցիալական շարժումների սահմանման բարդությունը, կրկնվում է տարբեր ձևակերպումներով: Նման դեպքերում տեքստը կարելի էր էապես խտացնել՝ պահպանելով բովանդակային ամբողջականությունը:

Այս բոլոր դիտարկումները ցույց են տալիս, որ աշխատանքը, լինելով ընդհանուր առմամբ բարձր գիտական մակարդակի, կարող է զգալիորեն շահել տեսական խտացման, մեթոդաբանական հստակեցման և վերլուծական խորացման միջոցով: Միևնույն ժամանակ, նշված թերությունները չեն կրում հիմնարար բնույթ և կարող են հաջողությամբ շտկվել հետագա խմբագրման կամ մենագրության տեսքով հրատարակման փուլում:

Ընդհանուր առմամբ, ատենախոսությունը ներկայացնում է ինքնուրույն, ամբողջական և տեսականորեն հիմնավորված հետազոտություն, որը միավորում է տեսական խորությունը և էմպիրիկ վերլուծությունը: Այն ունի ինչպես գիտական, այնպես էլ կիրառական նշանակություն՝ կարողանալով օգտակար լինել ոչ միայն

ակադեմիական շրջանակների, այլ նաև քաղաքականություն մշակողների և քաղաքացիական ակտիվիստների համար:

Ամփոփելով կարելի է եզրակացնել, որ Գայանե Հարությունյանի ատենախոսությունը համապատասխանում է թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին: Աշխատանքը գիտականորեն հիմնավորված է, արդիական, տեսական և կիրառական արժեք ունեցող, իսկ հեղինակը լիովին արժանի է սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Կարծիքը հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Մշակութային մարդաբանության բաժնի առցանց նիստում (8 մայիսի 2026 թ.):

Քննարկմանը մասնակցել են բաժնի աշխատակիցներ Լևոն Աբրահամյանը, Տիգրան Սարգսյանը, Նարինե Շամամյանը, Ամալյա Դիլանյանը, Լիլիթ Ղազարյանը, Հասմիկ Կնյազյանը, Նելլի Մանուչարյանը, Սմբատ Հակոբյանը, Գոհար Ստեփանյանը, Գայանե Շազոյանը, Հարություն Մարությանը:

Մշակութային մարդաբանության բաժնի վարիչ, պ. գ. թ., ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ՝

Լևոն Աբրահամյան

Լ. Աբրահամյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
գիտական գծով փոխտնօրեն՝

Տորո Դավալյան

12.05.2026 թ.